

Barak türkmenleri

Category: Kitapcy, Taryhy makalalar
написано kitapcy | 21 января, 2025
Barak türkmenleri BARAK TÜRKMENLERI

Barak türkmenlerine taryhy çeşmelerde ilkinji gezek b.e.öň 209-174-nji ýylda ýaşap geçen Oguz kaganyň (megerem bu ýerde Mete han /Mode-Oguz/ barada aýdylýar -t.b.) dessanynda gabat gelýäris. «Oguz kagan» dessanynda baraklaryň Itil (Wolga) derýasynyň demirgazygynda Tümlükler ýurdy diýip tanalýan ýerde ýaşayan bir kowçumdygy aýdylýar we «Gyl-barak – Gara-barak» diýip atlandyrylýar.

Dessanda Oguz kaganyň Tümlükler ýurdunyň ýaşajylary bolan baraklara garşy göreşi we olary boýun egdirişi gürrüň berilýär. Dessany ünsli okasak, onda baraklaryň oguzlardan aýry kowum bolup ýaşandyklaryny görmek bolýar. Elbetde, meseläniň şu tarapyna degişli jikme-jik maglumatlary edinmeli bolýarys. Gelejekde bu barada anyklan käbir taryhy maglumatlarymyzy siziň dykgatyňyza ýetireris.

Taryhçy Reşideddin hem şol ýurt barada aýdyp, ol ýerde ýaşayan kowçumy «gylbaraklar» diýip atlandyrýar.

XVIII asyrda Çingiz hanyň ýurduny gezen italýan syýahatçysy Karpini baraklaryň Mongoliýanyň günorta sebitlerinde ýaşayan bir kowçumdygyndan söz açanda, Çinguz hanyň Hindistan ýörişinden dolanyp gelende ýolda baraklara duş gelendigini aýdýar. Çingiz han leşgerini baraklaryň üstüne sürýär. Baraklar ýeňilmäge az galanda, ulanan bir söweş taktikasy arkaly Çingiz hanyň goşunyny derbi-dagyn edýär.

Taryhçy Karpini bu taktikany şeýle gürrüň berýär:

“Baraklar endamlaryny öllänlerinden soň hamyň ýüzünde gaty

gatlak döredýän gumy endamlaryna çalyptyrlar. Endamda guran palçyk üýtgeşik tebigy galkany emele getiripdir. Aldymberdimli söweş ýañadandan başlanda, Çingiz hanyň leşgeriniň atýan oklary baraklara tär etmändir we mongollar derbi-dagyn edilipdir».

Bu barada Reşideddinem:

“Baraklaryň her uruşda palçyga girip üç gezek bulanyp çykandan soň emele gelen galyň gatlagy guradyp söweşe girmek ýaly taktikalarynyň bardygundan» söz açýar.

Görşüňiz ýaly baraklar diňe bir ýönejeý urşujy däl, şol bir wagtyň özünde olar akyl-paýhaslaryny ýerlikli ulanyp ýokary harby taktikalaryna eýe bolupdyrlar.

Käbir taryhy çeşmelerde barak erkekleriniň betnyşan bolýandygy barada aýdýanlarynyň aňyrsynda hem olaryň palçyga bulanýan we möjek kelleli şypyrtda geýýän barak urşujylary ýatandyr. Zenanlarynyň aşa owadanlygy bolsa, olaryň söweş hereketlerinde asla gatnaşdyrylmaýanlygyndan bolsa gerek.

«Oguz kagan» dessanynda, taryhçy Reşideddiniň we syýahatçy Karpiniň berýän maglumatlaryna salgylansak, onda barak taýpasynyň asyl watanyň Itil (Wolga) derýasynyň boýlarydygyny arkaýyn aýtsa bolar.

Baraklar bilen baglanyşykly başga bir maglumata professor Hilmi Ziya Ükeniň «Anadolynyň dini sosial taryhy» atly kitabynda duş gelmek bolýar.

“Şamanlar Barkta oturarlardy. Otaglarynda bir ojak bilen tagtadan edilen birnäçe basgançakly merdiwan bolardy. Bu merdiwan göge çykmak üçin bir guraldy. Ajamlaryň Buragy, şamlaryňam Baragy bardy. Şaman merdiwana münüp Alla bilen görüşmäge” (Agzalan kitap: 57-nji sahypa).

Professor Hilmi Ziya Üken barak sözünüň manysy barada şeýle diýýär:

“Orhon kitabelerinde (ýazgylarynda) okamak üçin hakanyň ýog üýşmeleşine türki taýpalaryň ählisinden ýogçylar gelderdi. Bir

adam ölen wagtynda onuň mazaryna ýazgyly ullakan daş dikilerdi. Oňa-da «bengütaş» ýa-da «kitabe» diýilipdir. Soňra mazaryň daşynda jaýlananyň dirikä öldüren duşmanlarynyň sanyna deňläp daş goýardylar. Mazaryň uzakdan görünmegi üçin ullakan syryk dikipdirler we başujuna tagtadan ýa-da daşdan kepbejik galdyrardylar. Ynha, şol kepbejige-de «bark» diýlerdi. «Bark» syryklaryň üstünde gurlupdyr we oňa merdiwan bilen girip-çykydyrlar. Barkyň içinde ölen adamyň egin-eşigi, ýaragy saklanypdyr. Diwarlaryna bolsa onuň ýaşan ömründe görkezen edermenlikleri janlandyrylyp surat çekilipdir, şanyna ýazylan öwgüli odalar asylypdyr. Bular ýaly barklar BUDUNyň (ulusyň) aristokratlary üçin gurlupdyr. Garamaýak halkyň mazarlary has sada, ýekeje «kitabeden» we daşlardan bolupdyr».

Kitapda baraklaryň gündelik durmuşyna degişli maglumatlar hem bar. Mysal üçin, «Owallar barak zenanlary başlaryna durnanyň ýelegini dakypdyrlar. Soňra ol towuk ýelegine geçipdir, towguň ýelegi-de wagtyň geçmegi bilen öz ornuny güle beripdir. Hälihäzirem Adana we Tarsus sebitlerinde ýaşaýan tahtaçy türkmenleri (tahtaçylaryň aňyrsy baraklardan) başlaryna baraklar ýaly towuk ýelegini dakýarlar».

Baragyň “Berrak” sözünden gelip çykandygy baradaky çaklamanyň gapdalyna olaryň galjaň häsiýetleri, ýüňden we keçeden edilen geýimleri geýýändikleri, ýanlarynda elmydama bir tüýlek it saklaýandyklary, gaýduwsyzlygyň we edermenligiň nyşany bolan «böri şypyrtnasyny” geýýändikleri üçinem “Barak” diýlendigini göz önüne tutmalydyr.

♣ Edebiýatlar:

- 1). Professor Hilmi Ziýa Üken «Anadolynyň dini sosial taryhy»;
- 2). «Oguz Kagan» dessany;
- 3). Italýan syýahatçysy Karpiniň ýazgylary.

#yenidenergenekon Taryhy makalalar